

Един почти непознат опус на Лазар Николов:

Сонатина за цигулка и пиано

Александър Илчев

За живота и творчеството на Лазар Николов, една от знаковите фигури на Новата музика в България, има немалко източници. На първо място е книгата му „Моят свят”, която включва негови мисли, разговори и интервюта. Важни източници са и монографията „Лазар Николов” от неговия близък приятел и съратник Константин Илиев, тяхната издадена кореспонденция, обширното изследване на творчеството му от Ангелина Петрова „Композиторът Лазар Николов”, както и избраните документи от Юлиан Куюмджиев „Лазар Николов. Страници от архива”. Освен изброените книги материали за композитора са написали Артин Потурлян и Драгомир Йосифов, а в редица интервюта с композитора и със съпругата му Анна-Лидия (Ханя) Николова¹ могат да се открият любопитни подробности около личността и творчеството на Лазар Николов.

Лазар Николов е роден в Бургас на 26 август 1922 г. в семейството на Елена и Коста Николови. Баща му е бил отличен цигулар любител, активен участник в музикалната култура на града. На десетгодишна възраст бъдещият композитор започва по-сериозно да се занимава с пиано при Антоанета Янчева, а на 16 години пише първата си творба. След една негова концертна изява той споделя:

„Моето изпълнение никак не ме задоволи. Аз можех да си изсвирия пиесите много по-добре.”²

Тази самокритичност остава основна черта от характера му и през годините прераства в творчески перфекционизъм. Професионалната му

¹ Вж.: например разговорите с Анна-Лидия Николова за Лазар Николов:

<https://www.youtube.com/watch?v=Z00LfwzRsTI>

<https://www.youtube.com/watch?v=OBLfGkQyWR8>

² Илиев, Константин. Лазар Николов. Пловдив, 2002, с. 12.

честност го опазва от „евтини експерименти и лесни победи и го води до творчески постижения“³. Възпитаник на Димитър Ненов и Панчо Владигеров, Лазар Николов върви по свой собствен път. Неслучайно Васил Казанджиев казва следното:

„Лазар Николов е единственият, който не направи компромис със себе си, пишеше си така, както си знаеше.“⁴

Предпочитаният инструмент на композитора е пианото. Очевидно е бил прекрасен пианист – можем да съдим за това по авторския запис на неговата Соната № 1 за пиано.

За разлика от обемното клавирно творчество на Лазар Николов, цигулковото включва само четири опуса – Концерт за цигулка и оркестър /1952/, две сонати за цигулка и пиано /1954 и 1996/ и Сонатина за цигулка и пиано /1979/. В сравнение с популярността на Концерта и сонатите, Сонатината е почти непозната сред музикантите, както и сред почитателите на музиката на Лазар Николов. Тя отсъства като обект на анализ в труда на Ангелина Петрова. Моето запознанство с произведението стана чрез спомените на баща ми Александър Илчев, който е и негов пръв изпълнител заедно с пианистката Милена Моллова, както и от записа им в БНР; а когато се готвих за конкурса “Св. Обретенков”, го опознах и като изпълнител.

От разкази на баща ми, Александър Илчев, получих допълнителна информация, която композиторът е споделил с него в процеса на работа. На въпроса му защо не е нарекъл произведението соната, Лазар Николов е отговорил, че тя е много мъничка и затова ѝ приляга повече сонатина. Действително общото ѝ времетраене е около 12 мин.

Написана в три части (бърза – бавна – бърза), Сонатината следва класическия модел на сонатната форма, която Лазар Николов

³ Пак там, с. 13.

⁴ **Божикова**, Милена. Васил Казанджиев. София, 1999, с. 219.

интерпретира по своеобразен начин. В подзаглавието на творбата четем – „по две поеми от 1945 – 1946 г.”, а всъщност то е сгрешено, „по две теми от 1945 – 1946 г.” е вярното, уточнено от композитора в разговори с изпълнителите. Николов използва тези теми в 1-а и 3-а част, очевидно с лека ирония, както към свое предишно творчество, така и към архаиката в българската музика, или както казва композиторът:

„музиката на нашите учители, успешно ползващи се от интонациите и ритмиките на нашите селски песни и танци.”⁵

Тема в 1-а част:

Тема в 3-а част:

В първата част ясно се открояват две контрастни теми, разработка и реприза, т. е. характерните белези на сонатното алегро, но специфично интерпретирани чрез полифоничния език на композитора, интонационното съдържание и чрез редуването на равноделни с неравноделни тактове. Тази игра с метрума продължава и в следващите части. Особено изразителна е във втората част, която мога да оприлича на записана импровизация не

⁵ Николов, Лазар. Моят свят. София, 1998, с. 24.

само по отношение на ритъма. Много експресивна, на моменти драматична, в звуковия поток на частта присъстват характерните за фолклора ни секундови интервали, които добавят особен колорит. Появява се дори пасаж в стила на именития му учител. Може би заради това авторът попитал по време на записа:

„Тук не звучи ли като *Песен* на Владигеров?”⁶

Освен това са използвани сонорика и алеаторика, които позволяват на изпълнителите да влязат в ролята на съавтори. Както сам Лазар Николов пише:

„Изпълнителят може да познава по-добре творбата от нейния създател, композитора. По време на изпълнението тя става вече творба на изпълнителя. Ето това последното правят моите изпълнители, затова съм им толкова благодарен. Трябва да призная, че аз очаквам това съавторство от тях.”⁷

Третата част, като изключим помпозната тема, е като шега. Формата е подчинена на непрекъснатото развитие чрез редуване на епизоди с различен характер, в които композиторът с фино чувство за хумор се заиграва със средствата. Чува се смях, кикот, като че ли се „бърбори” детска скоропоговорка във фрагментите, в който авторът се самоцитира отново (с материал от Симфония № 3, която е завършена в същата година); започва с мотив, който е почти идентичен с тези от следващите два примера, използвани в частта.

От такт 19:

⁶ Интервю на автора с Александър Илчев-баща.

⁷ Николов, Лазар. Моят свят. София, 1998, с.121.

И от такт 58:

Ярка и виртуозна, Сонатината е творба, която изразява идеите на композитора за музика, българска по дух и темперамент, но без цитиране на фолклора ни и с използване на европейски изразни средства. Написана с лаконичен, но силно експресивен лазарниколовски език, тя поставя специфични проблеми пред изпълнителите.

Библиография

Николов, Лазар. Моят свят, София, 1998.

Божикова, Милена. Васил Казанджиев, София, 1999.

Илиев, Константин. Лазар Николов. Пловдив, 2002.

Тонкова-Илчева, Гергана. Сонатина за цигулка и пиано от Лазар Николов – изпълнителски насоки. – В: *Алманах на НМА*, 2014, № 6, 117 – 127.